

سالشمار استاد ذبیح الله صفا*

تولد: شه‌میرزاد (سمنان)، ۱۶ اردیبهشت ۱۲۹۰ خورشیدی.

پایان تحصیلات ابتدایی: بابل، ۱۳۰۴

پایان تحصیلات متوسطه: تهران، ۱۳۱۲.

درجه لیسانس در رشته فلسفه و ادبیات: دانشسرای عالی و دانشکده ادبیات دانشگاه تهران، ۱۳۱۵.

درجه دکتری زبان و ادبیات فارسی از دانشکده ادبیات دانشگاه تهران، ۱۳۲۱.

اقامت در آلمان غربی، پس از انقلاب اسلامی در ایران.

درگذشت: لوبک (آلمان) ۹ اردیبهشت ۱۳۷۸.

مشاغل آموزشی:

- دبیر ادبیات فارسی دبیرستانهای تهران از ۱۳۱۶.
- دانشیار کرسی تاریخ ادبیات ایران در دانشکده ادبیات تهران، از ۱۳۲۱.
- استاد کرسی تاریخ ادبیات ایران در همان دانشکده، از ۱۳۲۷.
- استاد مهمان در دانشگاه هامبورگ در ۱۳۴۱-۱۳۴۲ و ۱۳۴۷-۱۳۴۸.
- مدیر گروه آموزشی زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات دانشگاه تهران، ۱۳۴۲ تا ۱۳۴۶.
- رئیس دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، ۱۳۴۲ تا ۱۳۴۶.
- بازنشستگی به درخواست خود، ۱۳۴۷.
- استاد ممتاز دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، با سمت تعلیم ادبیات حماسی، غنایی و...، از ۱۳۴۸.

مشاغل اداری:

- رئیس اداره دانشسراهای مقدماتی، وزارت فرهنگ (آموزش و پرورش) ۱۳۲۰ تا ۱۳۲۵.
- با حفظ همان پست، رئیس عملیات عالی در همان وزارتخانه از ۱۳۲۲ تا ۱۳۲۵.
- عضو هیأت مدیره و هیأت مرکزی و رئیس بخش تبلیغات، و مدیر مجله شیر و خورشید سرخ ایران از سال ۱۳۲۵ تا ۱۳۳۶.
- رئیس اداره کل انتشارات و روابط دانشگاهی دانشگاه تهران از ۱۳۳۵ تا ۱۳۴۱.
- دبیرکل کمیسیون ملی یونسکو در ایران، از ۱۳۲۵ تا ۱۳۴۳.
- معاون کمیسیون ملی یونسکو در ایران از ۱۳۴۳.
- عضویت در کنفرانسهای عمومی یونسکو: ۱۹۴۸ (بیروت)، ۱۹۴۹ (پاریس)، ۱۹۵۰ (فلورانس)، ۱۹۵۲ (پاریس)، ۱۹۵۴ (مونت ویده او)، ۱۹۵۶ (دهلی نو) و چندین بار دیگر در محل سازمان یونسکو و همچنین شرکت در سمینارها و reunion های فرهنگی یونسکو در دمشق، کلکته، بروکسل، جا کارتا و پاریس...

خدمات مطبوعاتی:

- کمک سردبیر و نویسنده و مترجم مجله ادبی و تحقیقی مهر از پائیز سال ۱۳۱۲.
- سردبیر مجله مهر از ۱۳۱۶ تا ۱۳۲۰.
- تأسیس و مدیریت مجله سخن در سال ۱۳۲۰ و نشر آن در ۱۳۲۲.
- تأسیس و مدیریت و انتشار روزنامه شباهنگ از ۱۳۲۳ تا ۱۳۲۵.
- مدیریت مجله دانشکده ادبیات دانشگاه تهران از ۱۳۲۵ تا ۱۳۴۷.

خدمات فرهنگی:

- عضویت شورای کمیسیون ملی یونسکو در ایران، از ۱۳۲۵ به بعد.
- عضویت در هیأت امنای بنیاد فرهنگ ایران، از ۱۳۴۳ به بعد.
- عضویت در شورای عالی فرهنگ و هنر، از ۱۳۴۶ تا ۱۳۵۷.
- دبیر کل شورای عالی فرهنگ و هنر، از ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۷.
- عضویت در شورای عالی سازمان رادیو تلویزیون ملی ایران، ۱۳۵۲.
- عضو دائم و معاون انستیتوی بین المللی تحقیقات در تاریخ و تمدن آسیای مرکزی (وابسته به یونسکو)
- عضو و رئیس انجمن ملی روابط فرهنگی ایران تا ۱۹۷۸.
- عضو پیوسته فرهنگستان ادب و هنر ایران.

نشانیها:

نشان درجه اول علمی از وزارت فرهنگ، سال ۱۳۱۵؛ نشان سپاس از درجه اول، ۱۳۳۶؛ نشان تاج از درجه سوم و درجه دوم، ۱۳۵۶؛ نشان Palmes Academique از درجه Commandeur از طرف دولت فرانسه، ۱۹۷۰ میلادی.

آثار:

الف - به زبان فارسی

- ۱- گاه شماری و جشنهای ملی ایرانیان، (مجموعه مقالاتی که درباره گاه شماری و جشنهای ملی ایرانیان از سال ۱۳۱۰ به بعد در مجله های مهر، ایران امروز، ارتش، و یغما چاپ شده بوده است).
- ۲- مرگ سقراط (ترجمه از آثار منظوم لامارتین)، چاپ اول در ۱۳۱۴ در مجله مهر: چاپ سوم ۱۳۴۷.
- ۳- رافائل، ترجمه از آثار مشهور آلفونس دولامارتین، تهران، چاپ اول ۱۳۱۷، چاپ پنجم ۱۳۵۷.
- ۴- آموزشگاهها و آموزشها در ایران از عهد قدیم تا دوران معاصر، مجموعه مقالات، تهران، چاپ اول، ۱۳۵۴.
- ۵- حماسه سرایی در ایران از قدیمترین عهد تاریخی تا قرن چهاردهم هجری، تهران، چاپ اول ۱۳۲۴، چاپ چهارم، ۱۳۶۳.
- ۶- دانشهای یونانی در شاهنشاهی ساسانی، تهران، ۱۳۳۱.

- ۷- تاریخ علوم عقلی در تمدن اسلامی تا اواسط قرن پنجم، تهران، چاپ اول ۱۳۳۱، چاپ چهارم ۲۵۳۶ شاهنشاهی (۱۳۵۶).
- ۸- آیین سخن، در معانی و بیان فارسی، تهران چاپ اول ۱۳۳۱، چاپ یازدهم ۱۳۶۳.
- ۹- تاریخ ادبیات در ایران، در ۵ جلد، جلد اول: از آغاز عهد اسلامی تا دوره سلجوقی، تهران چاپ اول ۱۳۳۲، چاپ چهاردهم ۱۳۷۳؛ جلد دوم: از میانه قرن پنجم تا آغاز قرن هفتم هجری، چاپ اول ۱۳۳۴، چاپ نهم ۱۳۷۳؛ جلد سوم، در دو بخش: بخش اول، از اوایل قرن هفتم تا پایان قرن هشتم هجری، چاپ اول ۱۳۵۱، چاپ سوم ۱۳۵۸، بخش دوم، چاپ اول ۱۳۵۲، چاپ نهم ۱۳۷۳؛ جلد چهارم: از پایان قرن هشتم تا اوایل قرن دهم، چاپ اول ۱۳۵۶، چاپ هشتم ۱۳۷۳، جلد پنجم در ۳ بخش: بخش اول، از نخستین سالهای سده دهم تا میانه سده دوازدهم هجری، چاپ اول ۱۳۶۲، چاپ هشتم ۱۳۷۳، بخش دوم، چاپ اول ۱۳۶۴، چاپ هفتم ۱۳۷۳، و بخش سوم، چاپ اول ۱۳۶۹، چاپ چهارم ۱۳۷۳.
- ۱۰- دیوان عبدالواسع جبللی، با مقابله باده نسخه خطی، تهران، چاپ اول ۱۳۳۹، چاپ سوم ۱۳۶۱.
- ۱۱- نثر فارسی از آغاز تا عهد نظام الملک طوسی، چاپ اول ۱۳۴۷.
- ۱۲- گنج سخن، شاعران بزرگ پارسی گوی و منتخب آثار آنان، از رودکی تا بهار، با مقدمه مفصل درباره تاریخ شعر ایران از گاتاها تا شعر معاصر، در سه جلد، چاپ اول ۱۳۳۹، چاپ دهم ۱۳۷۴.
- ۱۳- گنجینه سخن، پارسی نویسان بزرگ و منتخب آثار آنان، با مقدمه ای طولانی در تاریخ نثر فارسی و سبکها و انواع آن از آغاز تا سده چهاردهم هجری، در شش جلد؛ جلد اول، دوم، چاپ اول ۱۳۴۸، چاپ پنجم ۱۳۶۷؛ جلد سوم، چاپ اول ۱۳۴۸، چاپ سوم ۱۳۵۳، جلد چهارم، چاپ اول ۱۳۵۰، چاپ پنجم ۱۳۷۰، جلد پنجم، چاپ اول ۱۳۵۳، چاپ پنجم ۱۳۷۰، جلد ششم، چاپ اول ۱۳۶۳، چاپ دوم ۱۳۷۰.
- ۱۴- دیوان سیف الدین محمد فرغانی، در سه جلد، چاپ اول در فاصله سالهای ۱۳۴۱ تا ۱۳۴۴، چاپ مجدد در یک مجلد، ۱۳۶۴.
- ۱۵- بختیارنامه، در ۲ جلد، جلد اول، چاپ اول ۱۳۴۵، جلد دوم، ۱۳۴۷.
- ۱۶- داراب نامه بیغمی، در ۲ بخش، چاپ در سالهای ۱۳۳۹ و ۱۳۴۱. هر دو قسمت تحت نظر بنگاه ترجمه و نشر کتاب و ایسته به بنیاد پهلوی، و با شرکت یونسکو به انگلیسی ترجمه شده است.
- ۱۷- داراب نامه طرسوسی، در ۲ جلد: جلد اول، چاپ اول ۱۳۴۴، چاپ سوم ۱۳۷۴، جلد دوم، چاپ اول ۱۳۴۶، چاپ سوم ۱۳۷۴.
- ۱۸- تاریخ تحول نظم و نثر پارسی، تهران، چاپ اول ۱۳۳۱، چاپ چهاردهم ۱۳۷۳.
- ۱۹- جشن نامه ابن سینا، جلد اول، در سرگذشت و آراء و آثار ابوعلی سینا و تمهیدات جشن هزاره او...، تهران ۱۳۳۱.
- ۲۰- جشن نامه ابن سینا، جلد دوم و سوم، مجموعه سخنرانیها به زبانهای فارسی، عربی، فرانسوی و انگلیسی با مقدمه استاد صفا و زیر نظر او، جلد دوم ۱۳۳۴، جلد دوم موسوم به کتاب المهرجان لابن سینا مشتمل بر خطابه های عربی، تهران ۱۳۳۵.
- ۲۱- یادنامه خواجه نصیرالدین طوسی درباره تاریخ تشکیل کنگره خواجه نصیرالدین طوسی در دانشگاه تهران، تهران ۱۳۳۶.
- ۲۲- نیکی نامه، سرگذشت نیکی و نیکوکاری در ایران، تهران ۱۳۵۰.

- ۲۳- خلاصه تاریخ سیاسی و اجتماعی ایران، از آغاز تا پایان عهد صفوی، مجموعه مقالات، تهران ۲۵۳۶ شاهنشاهی. چاپ سوم آن در انتظار اجازه نشر از وزارت ارشاد است.
- ۲۴- تاریخ ادبیات ایران، جلد اول (خلاصه ای ست از جلد اول و دوم تاریخ ادبیات در ایران که به درخواست استادان رشته ادبیات فارسی دانشگاهها برای دوره لیسانس ترتیب داده شد) تهران، چاپ اول ۱۳۵۵، چاپ چهاردهم ۱۳۷۴؛ جلد دوم و جلد سوم (خلاصه جلد سوم و چهارم تاریخ ادبیات در ایران) به کوشش سید محمد ترابی بارها چاپ شده است. جلد چهارم که خلاصه جلد پنجم تاریخ ادبیات در ایران است مدتهاست در وزارت ارشاد منتظر اجازه نشر است.
- ۲۵- تاریخ علوم و ادبیات ایرانی، تهران، چاپ اول ۱۳۴۷.
- ۲۶- مقدمه ای بر تصوف، تهران، چاپ اول ۱۳۵۴، چاپ پنجم ۱۳۷۱.
- ۲۷- سیری در تاریخ زبانها و ادب ایران، تهران، چاپ اول ۱۳۵۵.
- ۲۸- مزدپرستی در ایران قدیم، تهران، چاپ اول ۱۳۳۶، چاپ سوم ۲۵۳۷ شاهنشاهی.
- ۲۹- احوال و آثار ابوریحان بیرونی، به مناسبت هزارمین سال ولادت بیرونی و برگزاری کنگره ای به این مناسبت در دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۵۲.
- ۳۰- حکیم فاراب، به مناسبت بزرگداشت فارابی، تهران، ۱۳۵۳.
- ۳۱- نظری به تاریخ حکمت و علوم در ایران، تهران، ۱۳۵۵.
- ۳۲- شاهنشاه در تاریخ و ادب ایرانی، تهران.
- ۳۳- دورنمایی از فرهنگ ایرانی و اثر جهانی آن، تهران، ۱۳۵۰.
- ۳۴- لایبنیتز (Leibniz)، چاپ اول در مجله مهر، چاپ دوم ۱۳۲۸.
- ۳۵- ورقه و گلشاه، از عیوقی، چاپ دوم ۱۳۶۲. این منظومه را بعد از چاپ، اسدالله سورن ملیکیان به فرانسه ترجمه کرده است.
- ۳۶- تاریخ شاهنشاهی ایران و مقام معنوی آن، تهران ۱۳۵۴.
- ۳۷- منظومه یادگار زریر، چاپ اول ۱۳۲۱، چاپ دوم ۲۵۳۵.
- ۳۸- دلیران جانباز، (مجموعه مقالات، مشتمل بر سه بخش: ۱- نهضت‌های ملی ایرانیان؛ ۲- قهرمان استقلال ایران؛ ۳- نگهبانان ایران)، تهران ۲۵۳۵ شاهنشاهی. چاپ دوم این کتاب در انتظار اجازه نشر در وزارت ارشاد است.
- ۳۹- نگاهی به تاریخ ایران، تهران ۱۳۵۴.
- ۴۰- کیانیان، ترجمه از آرتور کریستن سن، چاپ اول ۱۳۳۶، چاپ پنجم ۱۳۶۷.
- ۴۱- نشأه جام، نخستین مجموعه اشعار استاد ذبیح الله صفا، تهران ۱۳۵۵.
- منتخب بهرام چوین، رستم و اسفندیار، و چهارمقاله، که هر یک بارها در سلسله «شاهکارهای ادبیات فارسی» چاپ شده است.

ب - به زبانهای خارجی

- *Le Livre du Millenaire d'Avicenne*, Téhéran, 1953 (1332).
- *Anthologie de la poésie persane (XI-XX emes siècles)*, Paris, Gallimard, 1964.

- *Un aperçu sur l'évolution de la pensée à travers la poésie persane*, Tehéran 1969 (1348)
- *Al-Bīrūnī, ses oeuvres et ses pensées*, Tehran, 1973 (1352)
- *Djalāl al-Din Mawlavi, grand penseur et poète persane*, Tehran, 1974 (1353)
- Die verlorenen werke eines wissen-schaftlich Orientierten schriftstellers (*le courrier de l'UNESCO*, Nr. 61 1974)
- *La prose rythmique persane (L'Asiathèque)*, 1976
- *Comparaison des origines et des sources des deux contes persans: "Leili et Madjnoun" de Nizāmi et "Varqah et Golchāh" de 'Ayouqi*, (Rome Accadēmia Nazionale dei Lincei, 1977)

ج - مقاله ها

مقاله های بسیاری از استاد صفا از سال ۱۳۱۲ به بعد در ایران و خارج از ایران چاپ شده است که فهرست آنها در این مختصر نمی گنجد. در دوران انقلاب اسلامی و اقامت در آلمان بیش از سی مقاله در *Encyclopaedia Iranica* و مقالاتی در مجله های ایران نامه و ایران شناسی چاپ امریکا از وی به چاپ رسیده است. برخی از مقاله های استاد نیز به زبانهای فرانسه و انگلیسی و عربی ترجمه شده است.

*

* استاد صفا در سال ۱۳۶۹ به تقاضای مجله ایران شناسی، خلاصه ای از شرح احوال و فهرست آثار خود را در اختیار مجله قرار دادند که در این شماره از نظر خوانندگان گرامی می گذرد. آنچه در فهرست آثار استاد، مربوط به سالهای پس از ۱۳۶۹ است، مأخوذ از جشن نامه استاد ذبیح الله صفا، به کوشش سید محمد ترابی، تهران، ۱۳۷۷ است.

ج ۴۰

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی